

MÜSBET HAREKET AÇISINDAN İSLAM TARİHİNDEKİ UYGULAMALAR VE BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ

Mustafa EKİNCİ¹

Bediüzzaman Said Nursî, İslamî ilimlerin tamamına vakıf olduğu gibi İslam tarihinde meydana gelmiş önemli tarihî olayların ve isyanların tamamı hakkında da bilgi sahibidir. Sahip olduğu bu bilgiler ışığında örneğin Cemel Savaşı'nı bir "içtihad" savaşı olarak değerlendirirken zahiren benzer sebeplerden çıktığı gibi görünen Siffin Savaşı'nı ise "hilafet-saltanat" savaşı olarak nitelendirmiştir.

O zamanki İslam uleması bu iki savaş ve meydana gelen diğer benzer olaylar hakkında fikir ve görüşlerini açıklamışlardır. Bu fikirler etrafında meydana gelen kümelennmeler zamanla İtikadî İslam Mezhepleri'nin tarih sahnesine çıkmasına ve görüşlerinin sistematik hale gelmesine neden olmuştur.

Örneğin İbn Abbas'ın öğrencisi Said İbn Cübeyr kendi reyine göre zulmeden bir halife veya valiye karşı isyan etmenin meşru olduğunu fiiliyle ve fetvasıyla gösterirken; çağdaşı olan Hasan-ı Basrî ve İbrahin en-Nehaî'nin böylesi isyanları meşru görmediğini, bizzat katılmadıkları gibi katılanları da tasvip etmediklerini görmekteyiz.

Böyle düşünen ulemanın beğenilmeyen bir yöneticiye karşı isyan edilmemesi gerektiği fikrinde olmalarının dinî nedenleri olduğu gibi; böylesi isyanlarla bir neticeye ulaşılabilmesi, aksine işin içinden çıkılmasının daha da zor bir hale geldiği, şahit oldukları olayların neticesiz kalması ve sahip oldukları sosyal tecrübe ve tarihî bilgilerinin de tesiri vardır. Örneğin İmamı Azam'ın hocalarından biri sayılan eş-Şa'bî önce Deyrül-Cemacim savaşına katılmış ancak daha sonra takip edilen yöntemin netice vermediğini müşahede etmiştir. Bunun üzerine karşı çıktığı Haccac'dan istemediği halde özür dilemek zorunda kalmış ve sonraki hayatında da böylesi olaylardan uzak durmuştur.

Bediüzzaman Said Nursî söz konusu tarihî olayların tamamı hakkında yeterli kadar bilgi sahibidir. Bundan dolayı böylesi olaylara sebep olmanın veya katılmanın İslam'a herhangi bir yararının olmadığı kanaatine İslam tarihini okuyarak varmıştır. Aksine bu tür olayların İslam'ın yayılmasına ve doğru anlaşılmasına sekte vurduğunu görmüştür. Bundan dolayı selef-i salihin dediği ve çeşitli vesilelerle övdüğü

1 Prof. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü (mekinci@harran.edu.tr)
Gönderim Tarihi: 17.05.2018, Kabul Tarihi: 23.05.2018

Hasan-ı Basrî ve onun gibi düşünen İbrahim en-Nehâî, eş-Şa'bî, İmam Malik, Ahmed ibn Hanbel, İmam Eş'arî ve İmam Rabbanî'nin bu konudaki görüşlerini benimsemiş ve onların hareket tarzlarını takip etmiştir. Bununla beraber zalim yöneticilere asla boyun eğmemiş, siyasî ve ilmî istibdada karşı çıkmış ve onlara karşı "müsbet hareket" tarzı diyebileceğimiz sonuç alıcı yöntemleri takip etmeye çalışmıştır.

1. Hasan-ı Basrî ve Said Nursî

Hasan-ı Basrî 642'de Medine'de doğmuş, 728'de (110) Basra'da vefat etmiştir. Basrî özellikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin fikrî ve itikadî esaslarının oluşmasında oldukça önemli bir mevkie sahiptir. Basrî'nin annesi, Hz. Peygamber'in (asm) hanımı Ümmü Seleme'nin hizmetçisi olduğundan Hasan-ı Basrî ile daha çok Ümmü Seleme ilgilenmiştir. Bunun tabii bir sonucu olarak Basrî, Hz. Peygamber'in (asm) hanesinin havasını teneffüs etmiş dolayısıyla bu durum onun ilim ve hikmet sahibi birisi olarak yetişmesine neden olmuştur.

Hasan Basrî, Cemel ve Siffin savaşları sırasında yetişkin biri olmasına rağmen bu her iki savaşa da katılmamıştır. Onun bu konuda Abdullah ibn Ömer'e iktida ettiği söylenebilir. Nitekim mezheplerin oluşmaya başladığı bu Hicrî I. asırda Abdullah ibn Ömer, İbrahim en-Nehâî, eş-Şa'bî, Hasan-ı Basrî ve diğer bazıları tabiri caiz ise bir ekol oluşturmuşlar ve daha sonra Ehl-i Sünnet diye adlandıracağımız mezhebin öncüleri olmuşlardır. Bunların İslam'a hizmette esas olarak benimsedikleri yöntem İslam toplumu içerisinde herhangi bir şekilde silaha başvurmaksızın Müslüman toplumu fikren aydınlatmak ve toplumun "fitne" denilen iç savaşa ve kargaşaya sürüklenmesini engellemek olmuştur.

Bediüzzaman Said Nursî de gençliğinden beri siyasî ve sosyal hayatta bu ekolün yöntem ve tarzını benimsemiştir. Ehl-i Sünnet anlayışını kendine rehber edinmiştir. Bu yüzden henüz genç bir yaşta iken Bitlis'te bazı Osmanlı paşaları dinsizlik yapıyor diye kendisini de isyana davet eden Şeyh Selim hadisesine karışmamış ve uzak durmuştur. Daha sonra bu hadiseden bahsederken "neticesiz kalan Bitlis hadisesi" diyerekten bu yöntemin doğru bir yöntem olmadığını vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.

İslam ümmeti içerisinde yeni bir çağır açmaya çalışan bir kimsenin İslam'ın ilk asrındaki oluşumlardan bir kesimi veya bir yöntemi kendine referans olarak alması o hareketin İslamîliğini daha da artıran bir veri olacaktır.

2. Ahmed ibn Hanbel ve Said Nursî

Ahmed ibn Hanbel de biraz önce zikrettiğimiz ekolün Hicrî III. asırdaki temsilcisidir. Onun zamanında Mutezile mezhebinin fikirleri Abbasî devleti tarafından benimsenmiş ve zorla halka ve ulemaya kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu kabul ettirilmeye çalışılan fikir, “halku'l-Kur'an” yani Kur'an'ın yaratılmış olması meselesiydi. Ahmed ibn Hanbel bütün baskılara ve ciddi manada ölüm tehditlerine karşı bu konuda hiçbir taviz vermemiştir. Kendisinin dışında kendisiyle beraber bir kişi direnmiştir. O da kendisiyle beraber zincire vurulmuş Bağdat'tan, halifenin bulunduğu Tarsus'a gönderilirken uygulanan işkenceye dayanamayıp Rakka civarında ölünce Ahmed ibn Hanbel bu sahada yalnız başına kalmıştır. Buna rağmen Ahmed ibn Hanbel bütün zorluklara göğüs gererek bu konudaki fikrini tek başına kalmış olsa da savunmaya devam etmiş ancak herhangi bir silahlı isyana kalkışmayı düşünmeyerek bu konuda kendisinden önceki Sünnî davranış biçimi diyebileceğimiz anlayışı devam ettirmiştir.

Said Nursî, Ahmed ibn Hanbel'in bu şanlı direnişini, çeşitli zorluklarla karşılaşan talebelerine çeşitli vesilelerle hatırlatmış ve zor durumlarda onu örnek almalarını dolaylı da olsa salık vermiştir.

3. İmam Eş'arî ve Said Nursî

Ebu'l-Hasan el-Eş'arî de yukarıda bahsettiğimiz ekolün IV. yüzyıl başlarındaki temsilcisidir. O da kırk yaşlarına kadar Mutezilî olmasına rağmen daha sonra bir rivayete göre gördüğü bir rüya üzerine, diğer bir rivayete göre “üç kardeş meselesi”nden dolayı Mutezilî anlayışı terk ederek Ehl-i Sünnet'e katılmıştır. Ümmetin bir kısmının itikadî durumunun pek de iyi bir durumda olmadığını görünce hiçbir şekilde siyasete bulaşmadan, silaha veya benzer bir yöneme başvurmadan ümmetin bozulan itikadını düzeltmek için ilmî çalışmaları esas almıştır. Kurduğu medresesinde binlerce öğrenci yetiştirmiş ve hacimli denebilecek onlarca kitap yazmıştır. Eş'arî'nin bu yöntemi fazlasıyla semeresini vermiştir. Onun yazdığı kitaplar ve yetiştirdiği talebeler tabiri caiz ise Nursî'nin tabiriyle “muhtî” bir mezhep olan Mutezilenin ve “ğulat” bir mezhep olan İsmailîliğin sonunu getirmiştir. Yine onun yazdığı kitaplar Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde okutulmuş ve İslam ümmetinin itikadının doğru mecrasında akmasını sağlamıştır.

Said Nursî'nin bu konuda İmam Eş'arî'nin yöntemini beğendiğini ve takip ettiğini söyleyebiliriz. O da ümmetin bozulan itikadını veya diğer bir tabirle za'f-ı diyanetini

gidermek için kendini tamamen talebe yetiştirmeye ve “Risale-i Nur Külliyyatı” diye isimlendirdiği eserlerini yazmaya adanmıştır. Bu uğurda çektiği eziyetlere ehemmiyet vermemiştir. Bugün dünyanın dört bir yanında onun eserlerinin okunduğunu ve onun tabiriyle “bin seneden beri İslam aleyhinde teraküm eden şüpheleri” defettiğini ve bunun da bir sonucu olarak ümmetin itikadî anlayışının doğru bir mecrada aktığını görmekteyiz.

Nursî, kitaplarında Ehl-i Sünnet itikadından bahsederken İmam Maturîdî’den ziyade İmam Eş’arî’nin görüşlerini esas alır.

4. İmam Rabbanî ve Said Nursî

İmamı Rabbanî hazretleri de (1563-1624) yukarıda bahsettiğimiz ekolün Hint Yarımadası’ndaki temsilcisidir. Onun zamanında da ümmetin istikameti bozulmaya yüz tutmuştu. O da yine bahsettiğimiz yöntemle talebe yetiştirmiş ve eserler yazmıştır. İmam Rabbanî zamanında o zamanki İslam devletinin başına hangi dine mensup olduğu pek anlaşılmayan ancak Müslüman ismini taşıyan biri geçmişti. Diğer birçok sözde ulema sarayın sunduğu maddî imkanlara doğru yelken açarken İmam Rabbanî saraya intisap etmedi. Saray civarına yaklaşmadı ancak sorumlu mevkiindeki kişilerle onları birer vasita gördüğünden irtibatını koparmadı. Onlara sürekli mektuplar yazarak onları irşad etmekten geri durmadı. Onların zayıf da olsa kalan mevcut imanlarını takviyeye çalıştı. İmam Rabbanî’nin bu yöntemle olan çalışmaları semeresini kısa zaman içerisinde gösterdi. Sorumlu mevkiinde bulunan birçok kimse özüne dönmüş yaptı. Bunun neticesinde İslam, Hinduların beklentisinin aksine Hint Yarımadası’nda kök saldı ve günümüze kadar geldi.

Said Nursî birkaç yerde İmam Rabbanî’den sitayişle bahseder ve kendisinin istifade ettiği şahıslar arasında onu da sayar. Nursî’nin takip ettiği yöntemle İmam Rabbanî’nin takip ettiği hizmet yönteminin örtüştüğünü görmekteyiz. Tabii zamanın ve şartlarının farklı olduğunu İmam Rabbanî’nin tarikat metoduyla; Nursî’nin ise daha özel bir metotla hareket ettiğine dikkat çekmek zorundayız. Ama hareket tarzının aynı olduğunu söyleyebiliriz.

Pakistan’da 1999’da vefat eden Hasan en-Nedvî’nin de İmam Rabbanî’nin metodunu takip ettiğini ve Said Nursî’den de istifade ettiğini söyleyebiliriz.

Diğer taraftan Said Nursî kendisi bizzat ferdî olarak müsbet hareket ettiği gibi talebelerinin, toplumun ve devlet denen aygıtın da müsbet hareket etmesini istemiştir.

Talebelerine her fırsatta müsbet hareket tarzını tavsiye etmiş ve yanlış anlaşılabilir tavırlardan menetmiştir.

Toplumunu müsbet hareket etmeye teşvik etmiştir. Emirdağ'ında iken bir futbol maçı vesilesiyle kavgaya tutuşan iki gruba bir talebesini göndermiş ve kavgaya son vermemeleri halinde buradan gideceğini söylemiştir. Bunun üzerine her iki grup kavgadan vazgeçmiştir.

Said Nursî devletin de müsbet hareket etmesini istemiştir. Devletin müsbet hareket etmesi adaleti sağlaması ve “vela teziru vaziretün vizra uhra” ayeti gereğince birinin işlediği suçtan ilgisi olmayan diğer bir akrabasını sorumlu tutmamasını ısrarla vurgulamıştır. Bütün bunların uygulanması neticesinde asayişin temin edileceğini ve fakir ve masumların zarar görmeyeceklerini ifade etmiştir. Kendisinin menfi harekete başvurmasının esas nedenleri arasında böyle bir hareket esnasında masumların, çocukların ve ihtiyarların bundan zarar göreceğini ve bunun da başka bir zulüm olduğunu, Kur'an'ın kendi şakirtlerini bundan menettiğini *Emirdağ Lahikası*'nda dile getirir.

Said Nursî'nin müsbet hareket tarzı sivil itaatsizlik olarak da nitelendirilemez. Çünkü sivil itaatsizlikte bazen dolaylı da olsa başkasına zarar vermek vardır. Sivil itaatsizliğin siyasî hedefleri de vardır. Ancak Nursî'nin müsbet hareket tarzında hiçbir surette başkasına zarar vermek ve siyasî bir hedef yoktur. Devleti ele geçirip oradan insanları yönetmek ve yönlendirmek de yoktur. Devleti yönetenlere yapılan bazı nasihatler ise siyasî bir hedef ve siyasî bir amaç olarak değerlendirilemez.